

ЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ВІД ПРОМИСЛОВОГО ІМПОРТУ ТА ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВИРОБНИЧОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Актуальність теми дослідження зумовлена поглибленням деіндустріалізації української економіки та її імпортозалежності. Ключовою ознакою високої імпортозалежності є великий дефіцит балансу зовнішньої торгівлі товарами, що існує вже тривалий час.

У статті розглянуто теоретичні засади дослідження імпортозалежності економіки, наведено огляд сучасних реалій політики імпортозаміщення, що застосовується в різних країнах. Основним джерелом інформації для дослідження служать статистичні дані таблиць «витрати-випуск». Рівень залежності української економіки від імпорту промислових товарів оцінено за напрямками його використання – у проміжному та кінцевому споживанні, у валовому нагромадженні основного капіталу. Розрахунки засвідчили, що вагому частину функцій з обслуговування споживчого та інвестиційного ринку виконують іноземні виробники, тоді як обробний сектор країни здебільшого зайнятий виробництвом проміжної продукції, яка залишається ще й основою його експорту (метали, сировинно-мінеральні продукти, деревина і вироби з неї, неорганічна хімія).

У результаті аналізу рівня залежності від імпорту різних видів виробництва переробної промисловості встановлено, що на внутрішньому ринку товарів проміжного споживання віднедавна закріпилася абсолютна перевага імпорту, особливо продукції хімічної галузі, машинобудування, легкої промисловості.

Обґрунтовано, що пріоритетними видами діяльності (у контексті ефективної виробничої спеціалізації) виступають ті, що мають високий рівень міжгалузевих виробничих зв'язків. Така роль підходить передусім машинобудуванню та хімічній промисловості. Іншою передумовою вдалого імпортозаміщення є диверсифікація експорту на основі модернізації виробництва в галузях переробної промисловості. Також необхідне створення інноваційних промислових кластерів мережевого типу, у яких виробничі компанії та дослідницькі організації об'єднані у спільному науково-виробничому процесі. Розвиток сировинної бази та видобутку корисних копалин з українських родовищ також сприятиме самозабезпеченню економіки та переходу до ефективної виробничої спеціалізації.

Ключові слова: споживання імпорту, таблиці «витрати-випуск», товарна структура зовнішньої торгівлі, переробна промисловість, політика імпортозаміщення, ефективна спеціалізація.

JEL: C67, D57, O24, O25

Імпортозалежність української економіки «зашкалює»: з усього обсягу промислових товарів, придбаних покупцями

для споживчого використання, понад 47% – імпортного походження. Імпортна складова у проміжному споживанні на ви-

© І. А. Шовкун, 2020

робництві сягає 51%. Валове нагромадження основного капіталу забезпечується імпортними машинами, устаткуванням на 85%, а це вже свідчить про ледь не повну технологічну залежність економіки. Загальний обсяг споживання імпорту в економіці України (54% ВВП) суттєво вищий, ніж у країнах із розвинутою промисловістю (48%). Більша частина ВВП витрачається на оплату товарів іноземного походження – у цьому джерело проблем щодо наповнення державного бюджету, його хронічного дефіциту, фінансової нестабільності.

Ключовою ознакою надто високої імпортозалежності економіки є великий і тривалий дефіцит балансу зовнішньої торгівлі товарами (у 2019 р. 7% ВВП). Надмірність імпорту та вузький спектр товарного експорту визнаються проблемами української економіки. До того ж структурні характеристики імпорту й експорту проявляють асиметричність торгово-економічних відносин України із зовнішнім світом. Технологічно складні види продукції переважають у сукупному товарному імпорті: частка машин, обладнання, електротехнічного устаткування, транспортних засобів зростає до 34% (2019 р.), продукції хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості, полімерних матеріалів і виробів – перевищила 18%. Така продукція є більш конкурентоспроможною, ніж товари українського експорту.

У структурі експорту товарів в Україні переважає сировинно-мінеральна продукція та метали, що зумовлено недостатньою диверсифікованістю промислового сектору. Зокрема, основу експорту становлять продукти рослинного походження (у 2019 р. 26%), п'ята частина експорту припадає на метали і металопродукцію (у т.ч. чорні метали – 18%), 10% – на олійно-жирову продукцію, 10% – на мінеральні продукти (2019 р.). Сукупна частка продуктів низького ступеня переробки у складі експорту товарів перевищує 73%, а світові ринки такої продукції не є сталими ні за місткістю, ні за цінами. Частка продукції машинобудування в експорті скоротилася до 11%, хімічної – до 5, а споживчих про-

мислових товарів (легкої, харчової промисловості) – до 8%. Тож у глобальному розподілі праці країна «застрягла» на виконанні ролі постачальника середньо-низькотехнологічної та мінерально-сировинної продукції. Це обмежує перспективи диверсифікації виробництва, упровадження технологій Індустрії 4.0 та загалом промислового відновлення економіки.

Збільшення імпортозалежності національної економіки поглиблює її деіндустріалізацію та структурну деградацію, посилює зовнішній технологічний контроль й асиметрію зовнішньоторговельних відносин, а отже, дефіцит торгового балансу. Ці недоліки обтяжуються браком ланцюжків створення вартості, які б поєднували регіони країни та сприяли прояву синергетичних ефектів і вигоді від економії на масштабі.

У зв'язку з вищезазначеним постають питання про доцільні межі споживання імпорту в економіці та промисловості країни, передумови реструктуризації національного виробництва й експорту, а також про формування ефективної виробничої спеціалізації.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних засад дослідження імпортозалежності та розвитку підходів до політики імпортозаміщення, оцінці залежності української економіки та промислового виробництва від імпорту, визначенні передумов для формування ефективної виробничої спеціалізації.

Теоретичні засади дослідження імпортозалежності економіки та сучасні реалії політики імпортозаміщення

Тема імпортозалежності економіки розглядається в науковій літературі в різних контекстах. Вона вписується в загальну теоретичну концепцію нерівності у міжнародних відносинах між країнами центру та периферії, домінування одних і залежності інших на підставі відмінностей у їхньому економічному розвитку (Райнерт, 2016; Ghosh, 2001). Країни периферії беруть участь у міжнародному розподілі праці як виробники сировинної та низькотех-

нологічної продукції, а розвинуті країни – технологічно складних товарів обробної промисловості. Тривалі тенденції зміни світових цін працюють проти перших на користь других. До того ж країни периферії частіше реінвестують одержувані доходи в розширення виробництва своєї традиційної продукції замість того, щоб інвестувати у виробництво капітальних товарів, що не дозволяє їм перебудувати структуру економіки і перейти на вищі щаблі розвитку. Тож залежність від технологічно складного імпорту безпосередньо пов'язана із структурною незбалансованістю економіки (Moseley, 2017).

Питання закріплення імпортозалежного стану передусім країн, що розвиваються, та утвердження ринкового домінування розвинутих країн досліджуються у зв'язку з лібералізацією світової торгівлі. Сучасні умови вільної торгівлі сприяють посиленню економічної залежності від більш розвинутих країн. Перші, відкриваючи свій внутрішній ринок, піддають ризику руйнування ті місцеві індустрії, що обслуговують потреби національних споживачів та які, з огляду на їхні малі потужності та невеликі масштаби виробництва, виявляються менш ефективними, тому не здатні протистояти натиску конкуруючого імпорту (Fung, 2017). Так, Південна Корея після вступу до СОТ втратила власну галузь агропродовольчого виробництва, що трималася на приватних фермерських господарствах, відтак країна втратила здатність до самозабезпечення продовольством і тепер потребує його імпорту. Потрапляння економік країн, що розвиваються, у кабалу імпортозалежності викликає деформації структури виробництва, що водночас позначається на безпеці та динаміці їхньої економіки. Разом із тим приклад Китаю, який зі вступом до СОТ у 2001 р. надзвичайно наростив експорт продукції на світові ринки (Bataa, Osborn, Sensier, 2018), свідчить про доцільність прийняття менш розвинутими країнами правил вільного ринку вже після нарощування власних промислових потужностей у різних технологічних

секторах, які стають опорою для експортної орієнтації їхньої економіки.

Утворення митних союзів між країнами має неоднозначні ефекти, що пов'язано зі змінами складу та динаміки імпорту, які визначають структурні зрушення в економіці. Так, створення митного союзу між ЄС і Туреччиною інтенсифікувало приплив високотехнологічного імпорту до цієї країни, що мало негативні наслідки для реалізації продукції її промисловості (особливо хімічної галузі, транспортного машинобудування), зумовило зниження мотивації до інвестування у розвиток локального виробництва передусім товарів інвестиційного призначення (Günlük-Senesen, Senesen, 2001).

Також імпортозалежність досліджується в низці детермінант довгострокового зростання та розвитку (Райнерт, 2016). Особлива увага приділяється цій темі з огляду на зрушення балансу економічної потужності у світі із Заходу на Схід й утвердження індустріального лідерства Китаю. З одного боку, у відносинах із розвинутими країнами Китай перетворився з колишнього «молодшого» партнера на сильного конкурента, що стало можливим завдяки його стрімкому і неухильному просуванню вгору сходинками розвитку впродовж останніх десятиліть і набуттю ним технологічної суперсили. США, як усе ще домінуюча світова економіка, намагаються стримати швидке зростання Китаю, використовуючи випробуваний інструментарій торгових воєн (Bouët, Laborde, 2018), запроваджуючи обмеження на передачу йому технологій та блокуючи комерційну діяльність його високотехнологічних компаній засобами політики «не купуй – не продавай» («No buy – no sell» policy) (Kwan, 2020). Офіційно дискусія між країнами точиться навколо «недобросовісної торговельної практики» Китаю, його індустріальної політики за програмою «Made in China 2025» (закон «Купуй американське» діє у США ще з 2009 р. (Congress.gov, 2009)) та вимог до іноземних інвесторів про передачу технологій (mandatory transfer of technology) (Huang, 2020). Природа тако-

го протистояння є суперництвом за технологічну першість, ринки збуту, геоекономічне домінування (Tsugami, 2020). Проте ризики США посилюються невисокою виробничою активністю, що корелює з негативним торговим балансом із Китаєм (300-400 млрд дол на рік).

З іншого боку, Китай посів домінуючі позиції у відносинах із менш розвинутими країнами, а отже, впливає на траєкторію їхнього подальшого розвитку, що викликає інтерес дослідників. Зокрема, Китай активно працює у країнах Латинської Америки та Африки на південь від Сахари, інвестує у сировинні та добувні галузі, інфраструктуру, важку промисловість, тим самим робить ці країни багатшими і стимулює їхній попит на свої товари (Fukuuyama, 2016). Надзвичайно успішна експансія Китаю до країн Африки була підкріплена диверсифікованими інвестиціями та трансфером технологій у сектори з високою доданою вартістю, що дозволило глибше інтегрувати ці країни у глобальні виробничо-збутові ланцюжки і стало для них рушієм економічного зростання (Bodomo, 2019; Mlambo, Kushamba, Simawu, 2016). Упродовж двох останніх десятиліть траєкторія руху економік африканських країн була здебільшого висхідною, що між іншим зумовлено припливом ПІІ (Koomson-Abekah, Nwaba, 2018). Китайські Greenfield і Brownfield інвестиції в країни Африки, з яких дві третини спрямовувалися у переробні види діяльності та третина – у добувні, проклали шлях до експоненціального зростання взаємних торговельних відносин. Первинні продукти (нафта, пальне, алмази, залізна руда, метали, деревина, бавовна) сягають 90% у товарному потоці з африканських країн, тоді як Китай знайшов вигідний доступ до їхніх ринків для різноманіття своїх промислових товарів – машин, обладнання, одягу, текстилю (Diawara, Hanson, 2019). Концентрація експорту на нечисленному переліку первинних продуктів стримує диверсифікацію індустрії країн Африки, а стрибки економічного зростання в них зумовлені інтенсифікацією глобального попиту (особливо з боку Китаю та Індії) на ці

продукти та деяким підвищенням світових цін (Titiloye, Bankole, Adewuyi, 2009). Відкритість торгових відносин із Китаєм позитивно впливає на динаміку ВВП африканських країн і скоріше негативно – на їхню сукупну факторну продуктивність й інституційну готовність до сприйняття технологій (Borojo, Jiang, 2016).

Значне посилення економічного співробітництва між Китаєм та Росією супроводжується поглибленням односторонньої залежності останньої, особливо в умовах дії світових санкцій (Цухло, 2019; Simola, 2016). Виходячи з порівняних переваг, зростають поставки з Китаю товарів із високою доданою вартістю (доступних за ціною машин і обладнання, споживчих товарів) в обмін на російську викопну продукцію (газ, нафту).

Торговельні відносини між Україною та Китаєм є також асиметричними як за масштабами взаємних товарних потоків, так і за їхньою структурою. Обсяг імпорту товарів із Китаю перевищує експорт у зворотному напрямі у 2,6 рази, а його частка в сукупному імпорті майже подвоїлась упродовж 2010-2019 рр. і становить 15%. Левова частина (понад 87% 2019 р.) українського експорту припадає на сільськогосподарську і харчову продукцію, руди і шлаки (УКТЗЕД 01-26), тоді як імпорту (82%) – на електричні машини, реактори ядерні, котли і машини, продукцію легкої промисловості (УКТЗЕД 55-96). Фахівці визнають, що абсолютне та відносне посилення залежності внутрішнього ринку України від постачання китайської продукції переробної промисловості (телекомунікаційного обладнання, електроніки, одягу і взуття тощо) спричиняє гальмування процесів відновлення зростання вітчизняного промислового виробництва (Осташко, Олефір, 2019). З урахуванням незначних обсягів прямих інвестицій із Китаю в економіку України (їх частка дорівнювала 0,1% у сукупному обсягу прямих інвестицій із країн світу станом на кінець 2019 р.) такий склад товарообміну подібний до колоніального, що не сприяє диверсифікації структури

українського виробництва та його експортного потенціалу.

Цінова доступність імпорту також призводить до витіснення локальних виробників із місцевого ринку, пригнічення їхньої діяльності, а отже, до зрушення в галузевій структурі економіки країни-реципієнта. Зокрема, дешевина китайських товарів дозволяє витіснити продукцію конкурентів із ринку, викликаючи в них спад виробництва і скорочення кількості робочих місць (Mlambo, Kushamba, Simawu, 2016). Таке спостерігається повсюдно і стосується різних товарних груп. Недарма розвинуті країни хвилюються через подорожчання проєктів розбудови мереж 5G інфраструктури в разі відмови від використання китайського обладнання та його заміни на американські аналоги, а США намагаються витіснити конкурента зі свого та європейського ринків (Gingrich, 2019). Країни, що розвиваються, першими наражаються на небезпеку структурної деградації свого індустріального сектору. Так, африканські виробники текстилю, одягу, виробів із шкіри, меблів втратили свої позиції на місцевих і світових ринках і зазнали краху під впливом дешевих китайських субститутів, навіть незважаючи на низьку якість останніх. Місцеві виробники, представлені малими і середніми фірмами, за визначенням не здатні конкурувати з великими глобальними гравцями з Китаю, що користуються перевагами економії на масштабі. Унаслідок втрати ринків локальними компаніями відбулося падіння виробництва в цих країнах, зникнення галузевого науково-дослідного сектору, закриття багатьох підприємств і масові звільнення працівників.

Залежність від імпорту вуглеводневих ресурсів досліджується як з позицій енергетичної безпеки країн-імпортерів та їхнього протистояння геополітичному тиску авторитарних держав-експортерів (Korteweg, 2018; Štreimikienė, Strielkowski, Bilan, Mikalauskas, 2016; Stone, 2010), так і щодо пошуку прийнятних технологічних рішень для переходу на низьковуглецеві

джерела енергії (Rogers, 2011). Зокрема, усвідомлення проблеми залежності від імпорту вуглеводнів, що супроводжується ризиками зовнішнього політичного тиску, спонукає до втілення довгострокових стратегій переходу до «зеленої» енергетики, генерації та споживання альтернативних енергоресурсів. Ця проблематика розглядається і в Україні, енергобаланс якої надто повільно зрушується вбік відновлюваної енергетики всупереч нагальним потребам, продиктованим високими ризиками залежності від імпорту вуглеводнів (Lip, 2018) і вимушеним скороченням власного видобутку (Економічна правда, 2020).

Логічним наслідком вивчення питань імпортозалежності стала розробка політики імпортозаміщення та самозабезпечення, інструментів її практичної реалізації, спрямованої на сприяння розвитку власного виробництва для задоволення потреб внутрішнього ринку та витіснення імпорту.

Уряди розвинутих країн нині ставлять завдання забезпечити економічний і технологічний суверенітет, незважаючи на те що впродовж останніх десятиліть виробничі ланцюжки постачання глобалізувалися як ніколи раніше, залучаючи все більше виробників із різних країн (European Commission, 2020; Veugelers, ed., 2017; Jesus, Aashish, 2016). Задля виконання цього завдання користуються здебільшого таким інструментом, як репатріація капіталів (reshoring) у рамках програм реіндустріалізації економіки, започаткування яких після глобальної кризи 2008-2009 рр. у ЄС та США має на меті прискорення економічного розвитку. Повернення капіталів із Китаю та інших країн, заохочуване федеральним урядом, дозволяє відродити у США велику промисловість, створити висококваліфіковані робочі місця, оздоровити торговий баланс і стабілізувати економіку (Zhai, Sun, Zhang, 2016; Foster, 2016). Основним мотивом транснаціональних компаній для перенесення виробничих ланцюжків із країн із дешевою робочою силою стала поява технологій Індустрії 4.0, адитивних технологій, що виводять людину із

власне процесу виробництва і тим нівелюють тяжіння чинника вартості праці (Müller, Dotzauer, Voig, 2017; Moradlou, Sawhney, Backhouse, Mountney, 2017). Автоматизація та роботизація процесів у сполученні з використанням нових технологій та матеріалів забезпечує еволюцію виробничої моделі, зменшує трудомісткість виробництва, підвищує економічну доцільність скорочення ланцюжків постачання, розміщення їх у географічно близьких регіонах (наприклад, на підприємствах Центральної та Східної Європи) і наближення їх до осередків попиту.

Повернення капіталів разом із переходом на новітні технології виробництва сприяє більш тісній регіональній інтеграції та відкриває перспективи для ренесансу європейської промисловості (Veugelers, ed., 2017; Moradlou, Backhouse, 2016; Moradlou, Backhouse, Ranganathan, 2017). Нова індустріальна стратегія ЄС (2020 р.) містить завдання щодо посилення промислової автономії, зниження залежності від імпорту товарів із-за меж Союзу. На тлі безпрецедентної глобальної конкуренції нинішня фрагментація промисловості (передусім в оборонному та космічному секторах) усвідомлюється як загроза стратегічному суверенітету та безпеці ЄС (European Commission, 2020). Заради її подолання заохочуються інвестиції у створення спільної європейської промислової бази, розбудову середєвропейських виробничо-збутових ланцюжків. Забезпечення надійного постачання чистої та доступної енергії, сировинних ресурсів також визначено як важливий елемент стратегічної автономії ЄС. Намагання очолити світову технологічну гонку, особливо у сфері цифрової трансформації, вкладається в контекст виконання поставлених завдань.

Посиленню технологічних переваг місцевих виробників покликана сприяти реалізація у ЄС, США національних і регіональних стратегій смарт-спеціалізації. Концепція смарт-спеціалізації спрямована на відкриття нових можливостей та стимулювання видів діяльності, які зростають

завдяки інноваціям (Foray, Morgan, Radosevic, 2018; Gianelle, Kyriakou, Cohen, Przeor, 2016; OECD, 2013). Зокрема, пріоритет відповідної американської стратегії віддано підтримці наукових і науково-технічних робіт, зосереджених навколо декількох провідних технологій. З метою утвердження конкурентоспроможності виробництва через прискорення розвитку новітніх технологій промисловості створено національну мережу промислових інновацій (National Network for Manufacturing Innovation), відому за програмою Manufacturing USA (Radosevic, Curaj, Gheorghiu and etc., 2017). Під егідою програми функціонує мережа дослідницьких інститутів, які здійснюють прикладні розробки інноваційних технологій виробництва за такими напрямками: технології адитивного виробництва (3-D друк), цифрове виробництво, надлегкі матеріали, широкозонні напівпровідники, композитні матеріали, фотонні інтегральні схеми, гнучка електроніка, функціональний текстиль, біофармацевтика, регенеративна медицина (тканинна інженерія), штучний інтелект і робототехніка, відновлення і повторне використання ресурсів).

Країни, що розвиваються, у Латинській Америці, Африці мають тривалий історичний досвід здійснення імпортозамісної індустріалізації (Aregbeshola, 2017; Phuluwa, Mporfu, Ramatsetse, Tshawe, 2014; Senesen, Gunluk-Senesen, 2003). Цим самим шляхом (імпортозамісної неоіндустріалізації) нині рухається РФ, яка з 2014 р. перебуває під міжнародними санкціями (Simachev, Kuzyk, Zudin, 2016; Загашвили, 2016; Березинская, Ведев, 2015). Зміст політики імпортозамісної індустріалізації полягає в захисті, посиленні та розвитку національних галузей виробництва, налагодженні між ними вертикальних зв'язків, інкубації нових виробництв, продукція яких могла б конкурувати з імпортними товарами на внутрішньому ринку. Така політика реалізується через заходи протекціоністського захисту (встановлення торгових бар'єрів, у тому числі митних тарифів і квот на ім-

порт) і підтримку національних виробників (субсидування, пільгове кредитування, надання податкових преференцій, стимулювання попиту на місцеву продукцію). Наочні уроки сучасного протекціонізму дає Росія, демонстративно та жорстко обмежуючи доступ на свій внутрішній ринок широкого спектру імпортованих товарів (від продуктів харчування (Шаповалов, 2019; Газета «Коммерсантъ», 2019) до машин, обладнання, транспортних засобів), у тому числі із застосуванням нетарифних обмежень й адміністративних заборон (Олейда, 2020; Цухло, 2019).

Практика свідчить, що повністю відмовитися від імпорту неможливо передусім з причини недоцільності його заміни менш якісними місцевими аналогами, а подекуди – його безальтернативності (Цухло, 2019). Досвід дотримання ідеології самозабезпечення на всіх рівнях економічної системи довів, що неминуча при цьому втрата ефективності підриває можливість економічного зростання, веде до подальшого відставання від світових лідерів і врешті руйнування такої системи (Загашвили, 2016).

Аналіз наслідків політики імпортозамісної індустріалізації доводить обмежену її ефективність (Волчкова, Турдыева, 2016). Успішне імпортозаміщення зазвичай спостерігається в короткостроковому періоді, на етапі ранньої індустріалізації, а також у галузях, що випускають споживчі товари короткострокового користування із залученням локальних чинників виробництва (наприклад, вільних трудових ресурсів) для забезпечення внутрішнього попиту, особливо в країнах із містким внутрішнім ринком (Aregbeshola, 2017; Загашвили, 2016). Тим часом для вдалого виробництва капіталомістких товарів потрібен великий внутрішній ринок і можливість виходу на світовий. Позитивні результати дає також налагодження вертикальних зв'язків між місцевими компаніями і створення галузей, що використовують первинні продукти, які країна вже виробляє.

Запровадження політики імпортозаміщення в країні з рентно-сировинною моделлю економіки, значною монополізацією та зростаючими корупційними ризиками призводить до відставання та консервації неефективності, послаблення власної виробничої бази, шкодить внутрішньому споживанню, а отже, посилює залежність від поставок із-за кордону (Zobov, Degteva, Chernova, Starostin, 2017). Відлучення від участі у глобальних виробничих ланцюжках і закриття промислових зв'язків межами національних кордонів не сприяє ні переходу до інноваційного розвитку, ні побудові конкурентного на внутрішньому ринку промислового сектору, проте загрожує економіці остаточною втратою технологічної ідентичності та конкурентоспроможності (Zhironkin, Gasanov, Barysheva, Kolotov, Zhironkina, 2017).

Натомість конструктивний підхід до імпортозаміщення передбачає залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій у модернізацію національних галузей виробництва, доведення їх до рівня світової конкурентоспроможності (Luedde-Neurath, 1986; Wailerdsak, Siengthai, 2017). Так, успішні стратегії східно-азіатських країн (Японії, Тайваню, Гонконгу, Південної Кореї, Сінгапуру) щодо орієнтованого на експорт імпортозаміщення (export-oriented import substitution) дозволили їм вийти з групи відсталих країн і перейти до розвинутих. Ці країни завдяки ПП, локалізації виробництва, трансферу технологій, придбанню патентів на винаходи у сполученні з діяльністю національного науково-технологічного сектору модернізували імпортовану продукцію, створювали нові вироби, які відповідають останнім досягненням світової науки та якісно перевершують іноземні аналоги. Результатом здійснення зазначених стратегій стало утвердження експортного потенціалу відповідних країн і тісне їх залучення до глобальних ланцюжків створення вартості. Зокрема, частка у світовому експорті та частка іноземної доданої вартості в сукупній вартості експорту Японії у 2015 р. становила 4 та 13% відповідно, Китаю – 11 та 18, Кореї – 3 та 33% (World

Bank, 2020; World Trade Organization, 2020). Отже, у цьому випадку рушієм імпортозаміщення виступило не закриття внутрішнього ринку, а індустріальний розвиток, інтенсивні інноваційні перетворення реального сектору та прогресивні зміни у структурі виробництва (Cantore, Clara, Lavora, Soare, 2017).

Оцінка залежності української економіки від промислового імпорту

Рівень споживання імпорту в економіці та її окремих сегментах у рамках даного дослідження оцінено за показниками частки імпорту в ресурсах продукції, використаних в економіці та її сегментах, розрахованими за даними таблиць «витрати – випуск».

Питома вага імпорту товарів і послуг у продукції, що використовується в економіці, достатньо значуща – понад 20% у 2018 р. (табл. 1). Рівень залежності економіки від використання імпортованих промислових товарів у 1,7-2 рази вище, а саме: за видами продукції промисловості – 35%, добувної промисловості – 35 і переробної – 40%. Потреби економіки у товарах переробної промисловості задовольняються переважно за рахунок імпорту продукції машинобудування (за КВЕД С26 на 86%, С29 – 81, С28 – 70, С27 – 53%), хімічної та фармацевтичної (С20 – 67%, С21 – 59%), легкої промисловості (С13-С15 – на 64%). Разом з тим зберігається високий рівень самозабезпечення економіки харчовою та металургійною продукцією, потреби в якій на понад 84% задовольняються національними виробниками. Оскільки найбільша частка в сукупній вартості використовуваного імпорту припадає на машинобудівну та хімічну продукцію (С26-30 – 25%, С20 – 10%), а ще вуглеводні (В06, С19.2 – 15%), то саме на цих товарних групах лежить ключова відповідальність за загальну імпортозалежність економіки.

Склад використовуваного товарного імпорту помітно змінився за останні роки, особливо після кризи промисловості 2014-2015 рр., спричиненої розірванням госпо-

дарських зв'язків, втратою індустріально інтенсивних територій країни (унаслідок анексії Криму та зовнішньої агресії у Луганській та Донецькій областях, яка триває) та загостренням торгової війни з боку сусідньої країни. Відтак частка імпортованого вугілля у використанні економікою зросла на 24% упродовж 2013-2018 рр., хімічної продукції – на 13% (див. табл. 1). Також зросла частка використання імпортованих машин й устаткування (на 11%), різних видів транспортних засобів (на 7%), електричної техніки (на 7%). Загалом панівними є тенденції щодо посилення залежності економіки від використання імпортованої продукції переробної промисловості.

Насичення споживчого та інвестиційного ринків відбувається при домінуванні продукції іноземних виробників. Зокрема, питомі витрати на придбання імпорту для задоволення потреб кінцевого споживання у товарах переробної промисловості залишалися високими (у середньому понад 45% упродовж 2013-2018 рр.). Зниження рівня самозабезпечення економіки в різних сегментах промислових товарів зумовило збільшення використання імпорту для задоволення споживчого попиту на хімічну продукцію (з 40 до 74%), нафтопродукти (з 73 до 78%), продукцію машинобудування (КВЕД С27 – з 53 до 80%, С26 – з 91 до 97%), навіть металовироби (С25 – з 26 до 42%).

Протилежні тенденції зростання рівня забезпечення кінцевого споживання продукцією українського виробництва (мінеральною продукцією, продукцією з гуми і пластмаси, фармацевтичними препаратами, товарами легкої промисловості, харчовими продуктами тощо) не мали сили, аби суттєво потіснити імпорт на споживчому ринку. Проте вони дають аргументи на захист заходів щодо сприяння розвитку національного виробництва, що підтверджується посиленням його позицій на ринку олійно-жирової та харчової продукції, виробів із деревини та меблів, паперових виробів, фармацевтичних препаратів, текстилю та одягу (табл. 1).

Таблиця 1 – Частка імпорту в обсязі використання в економіці продукції (у тому числі продукції промисловості) в основних цінах у 2013-2018 рр., %¹

Групи продукції за видами економічної діяльності	Код КВЕД	Усього використано в економіці		Напрями використання продукції					
				проміжне споживання		кінцеві споживчі витрати		валове нагромадження основного капіталу	
		2013	2018	2013	2018	2013	2018	2013	2018
Усього в обсягу товарів і послуг		22,2	20,4	29,7	25,8	20,2	19,6	34,6	40,1
Усього в обсягу видів продукції промисловості	В, С, D, Е	34,5	35,3	41,6	42,0	42,7	40,1	71,5	84,6
Усього в обсягу видів продукції добувної промисловості	В	45,8	34,8	51,7	41,6	66,0	38,9		
Усього в обсягу видів продукції переробної промисловості	С	36,1	39,6	46,2	50,4	45,7	45,1	71,5	84,6
У т.ч. за видами продукції ВЕД промисловості:									
Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	С10-С12	15,7	16,1	15,0	40,9	22,1	20,9		
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	С13-С15	69,6	64,1	66,3	53,0	90,0	81,8		
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	С16-С18	30,8	25,1	39,0	34,6	42,7	48,5		
Виробництво коксу та коксопродуктів	С19.1	5,8	11,7	6,6	12,3				
Виробництво продуктів нафтопереробки	С19.2	67,5	73,9	74,6	78,2	73,2	78,0		
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	С20	54,0	67,3	78,3	81,1	39,5	73,5		
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	С21	67,7	59,2	71,8	63,4	72,3	63,4		
Виробництво гумових і пластмасових виробів	С22	45,5	42,9	50,6	46,9	96,3	85,2		
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	С23	22,8	18,5	24,6	20,6	38,4	18,1		
Металургійне виробництво	С24	13,7	12,0	31,7	27,5	4,0	3,1		
Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	С25	41,0	41,2	55,6	49,1	25,6	42,2	8,8	37,4
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	С26	81,8	86,4	87,7	82,0	91,0	97,3	96,7	98,8
Виробництво електричного устаткування	С27	46,3	52,9	69,9	51,9	53,1	79,6	90,5	86,3
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	С28	58,4	69,5	72,0	76,8	19,1	11,0	91,5	99,0
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	С29	79,6	80,7	85,3	68,6	95,3	88,6	88,9	98,3
Виробництво інших транспортних засобів	С30	8,8	16,0	6,4	0,9	96,6	30,3	16,2	31,3
Виробництво меблів; іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	С31-С33	25,1	28,1	5,4	11,9	82,1	68,5	76,5	39,7

¹ Розраховано за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Потреби економіки в інвестиційних товарах для валового нагромадження основного капіталу майже повністю (на 86-99%) покриваються продукцією іноземних виробників (коди С26-С29). Масштабне використання закордонних машин та устаткування спостерігається в усіх без винятку галузях, що свідчить про майже цілковиту технологічну залежність національної економіки. Зокрема, імпорт машин, обладнання та механізмів; електротехнічного обладнання (групи 84-85 УКТЗЕД) надходить переважно з країн Азії (47% у сукупному обсязі імпорту товарів зазначених груп у 2019 р., у тому числі з Китаю – 35%), європейських країн (43%, у тому числі з Німеччини – 11%), СНД (6%, у тому числі з РФ – 4%). Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби (групи 86-89 УКТЗЕД) постачаються передусім з європейських країн (51%, у тому числі з Німеччини – 16%), країн Азії (22%, з них 10% – із Японії), Америки (14%, з них 12% – із США).

Водночас спостерігалось деяке послаблення виробничої залежності від імпорту товарів і послуг загалом, але посилення – від імпорту продукції переробної промисловості. Так, питома вага імпорту у витратах підприємств на проміжне споживання (сировини, матеріалів, напівфабрикатів, основних засобів) зменшилася з 30 до 26% (табл. 1). Проте абсолютна перевага імпорту закріпилася на внутрішньому ринку товарів проміжного споживання, перевищивши 50%, особливо хімічної продукції, машинобудування і легкої промисловості (видів діяльності С19-С21, С26-С29, С13-С15).

Отже, вагому частину функцій щодо обслуговування споживчого та інвестиційного ринку виконують іноземні виробники, тоді як обробний сектор країни здебільшого зайнятий виробництвом проміжної продукції, яка залишається ще й основою його експорту (метали, сировинно-мінеральні продукти, деревина і вироби з неї, неорганічна хімія). Імпорт також домінує на внутрішньому ринку товарів переробної промисловості для проміжного споживання.

Залежність промислового виробництва від імпортних поставок

У рамках даного дослідження виробничу залежність від імпорту оцінено як частку імпорту товарів і послуг у витратах на проміжне споживання (у складі вартості випуску) за видами економічної діяльності промисловості.

Між видами промислової діяльності спостерігаються істотні відмінності за питомою вагою імпорту у виробничих витратах на проміжне споживання. Зокрема, частка імпорту в галузі водопостачання (Е) традиційно залишалася низькою (у середньому близько 11% у 2013-2018 рр.), у добувній промисловості – істотною (22%), тоді як в енергетиці та переробній промисловості – високою (близько 35 та 34% відповідно). Витрати на імпортні складові переважають (у середньому їхня частка перевищує 50%) у проміжному споживанні таких видів діяльності, як виробництво коксу і коксопродуктів (С19.1), хімічної і гумово-пластмасової продукції (С20, С22), окремих видів продукції машинобудування (С28, С29) (табл. 2). Високі витрати на імпорт (у межах 30-50%) властиві підгалузям легкої промисловості (С13-С15), машинобудування (С26, С27, С30), фармацевтики (С21), деревообробної, поліграфічної та меблевої промисловості (С16-С18, С31-С33) і навіть виробництву готових металовиробів (С25). Достатньо значущими (20-30%) ці витрати є в інших видах виробництва, а саме: металургійній промисловості (С24), харчовій (С10-С12), виробництві неметалевої мінеральної продукції (С23).

Виходячи з виробничих зв'язків між видами економічної діяльності промисловості, ледь не в усіх із них вагома частина витрат на проміжне споживання припадає на машини й устаткування, хімічну та металопродукцію, яка почасти має імпортне походження. Зокрема, питома вага імпорту у витратах більшості видів промислової діяльності (КВЕД В, С, Д, Е) на придбання продукції машинобудування (особливо С26, С28) варіює в межах 60-100%. Оновлення та модернізація активної частини основного капіталу підприємств промисловості відбу-

Таблиця 2 – Імпорт товарів і послуг у проміжному споживанні (в основних цінах, без податків та субсидій на продукти) за видами промислової діяльності в Україні у 2013-2018 рр., % ¹

Види промислової діяльності	КВЕД	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	В	20,5	22,8	23,0	22,0	21,2	20,4
Добування кам'яного та бурого вугілля	В05	12,6	13,5	22,2	24,8	22,6	14,4
Добування сирової нафти та природного газу	В06	15,7	25,5	21,7	15,7	18,9	17,1
Добування металевих руд, інших корисних копалин та розроблення кар'єрів	В07-В09	26,5	25,5	23,7	23,4	21,5	24,5
Переробна промисловість	С	37,8	34,6	33,5	32,2	32,1	31,1
Виробництво харчових продуктів; напоїв та тютюнових виробів	С10-С12	23,6	23,5	20,7	23,0	22,1	23,0
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри та інших матеріалів	С13-С15	60,5	58,9	46,1	47,8	48,9	47,5
Виробництво деревини, паперу; поліграфічна діяльність та тиражування	С16-С18	48,2	42,4	38,7	36,3	35,4	34,4
Виробництво коксу та коксопродуктів	С19.1	34,6	45,4	65,0	63,0	74,0	56,0
Виробництво продуктів нафтопереробки	С19.2	68,5	57,0	49,7	36,5	42,8	40,7
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	С20	65,4	54,4	56,7	47,8	51,9	49,2
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	С21	50,3	49,2	42,6	40,3	36,9	34,5
Виробництво гумових і пластмасових виробів	С22	79,8	63,2	61,0	63,3	63,6	63,4
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	С23	24,6	23,3	25,6	23,2	20,8	20,5
Металургійне виробництво	С24	35,8	30,4	29,5	24,2	25,1	23,2
Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	С25	27,0	27,7	35,6	34,5	32,8	29,7
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	С26	61,8	52,0	46,9	42,6	40,8	41,3
Виробництво електричного устаткування	С27	47,7	45,4	48,1	50,4	46,9	44,2
Виробництво машин і устаткування, не віднесені до інших угруповань	С28	50,7	49,6	49,0	56,1	51,4	54,4
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	С29	67,1	67,3	64,4	64,4	57,1	44,5
Виробництво інших транспортних засобів	С30	30,8	30,9	35,6	48,3	35,3	36,2
Виробництво меблів; іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	С31-С33	37,4	38,1	35,6	38,1	35,6	35,4
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	Д	38,6	35,2	41,7	27,0	31,3	34,3
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	Е	12,1	9,6	12,1	10,9	9,7	10,7

¹ Розраховано за даними Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

вається здебільшого з використанням продукції іноземних виробників. Власне машинобудування, свого часу піддане монополізації, залишилося без науково-виробничих об'єднань (Романенко, 2013) і наразі виявилось не здатним задовольняти попит на по-

стачання сучасних машинно-технічних комплексів для виконання проєктів із модернізації промислових підприємств «під ключ», як це роблять відомі міжнародні компанії. Підприємства галузі нині спеціалізуються на виготовленні певних видів

обладнання в окремих сегментах (важкого машинобудування, сільськогосподарського, залізничного та іншого транспортного машинобудування, виробництва електророзподільної та контрольної апаратури тощо), а також на виконанні субпідрядних робіт для іноземних замовників (виготовлення вузлів, деталей та приладдя для автотранспортних засобів) (ДП «Укрпромзовнішекспертиза», 2019, с. 64-69; Крамар, 2019). Останнім пояснюється висока концентрація імпоротної компоненти (77-99% у 2018 р.) у внутрішньому обігу підгалузей машинобудування (С26-С30), тоді як використання галузевої продукції у структурі витрат виробництва в окремих із них сягає 21-41%. Так, споживачем продукції С26 є ця ж галузь машинобудування: у її виробничих витратах відповідна частка перевищує 41%, з яких 80% припадає на імпорт.

Основними споживачами металопродукції виступають виробничі та інфраструктурні галузі. Незважаючи на те що в країні функціонує потужна металургійна промисловість, потреби економіки у металовиробах (С25) для проміжного споживання задовольняються головним чином імпортом (у середньому на понад 50%). Зокрема, будівельна галузь (F41-F43) як ключовий споживач металопродукції закупає 29% (2018 р.) від загального обсягу металопродукції, використовуваної в економіці, з яких 60% – імпортного походження. Машинобудівні підприємства також для виробничих потреб використовують здебільшого імпорتنі метали і металовироби. Так, частка металів і металовиробів у витратах на проміжне споживання видів діяльності С27-С29 сягає 20-37%, з яких 51-84% покривається імпортом.

Наслідком високої залежності економіки від імпорту вуглеводнів, вугілля, хімічної сировини (С19-С22), у тому числі для технологічних потреб хімічних, фармацевтичних, гумово-пластмасових виробництв, стала підвищена вразливість споживачів цієї продукції до зміни кон'юнктури зовнішніх ринків і вимог постачальників. Наприклад, вартість газу для українських азот-

них комбінатів у 5 разів перевищує ту, що мають зарубіжні конкуренти (Фалько, 2019). Зарадити виробникам не здатні навіть найсучасніші технології, що забезпечують нижчі питомі витрати сировини на одиницю готової продукції. Надвисокі ціни на сировину збільшують витрати виробництва, зумовлюючи втрату цінової конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Зокрема, частка витрат на придбання вуглеводнів і вугілля (продукції В5-В6) у структурі проміжного споживання видів діяльності С19 (С19.1, С19.2) становила 74%, з яких на імпорт припадає 47-73%, а хімічної сировини у внутрішніх витратах видів діяльності С20-С22 – 34-39%, у тому числі імпорт – 63-99%. Дорожняча імпоротної сировини зумовила майже повне зникнення в Україні у минулому потужної галузі нафтопереробки: з колишніх 6 заводів залишився тільки один, який перебуває у вкрай занедбаному та застарілому стані (Kosatka.Media, 2020). З цієї ж причини на межі виживання перебуває хімічна галузь країни. Отже, ціни на сировину визначають конкурентоспроможність продукції, а слабкість власної сировинної бази обмежує національне виробництво. Саме тому, дбаючи про імпортозаміщення, необхідно розвивати власний видобуток і надавати вітчизняним підприємствам доступ до сировини з українських родовищ.

Рівень забезпечення споживчого ринку товарами легкої промисловості (С13-С15) від національних виробників невпинно скорочується (ще у 2009 р. він становив 28%, а останнім часом – 13-18%), що супроводжується закриттям багатьох підприємств галузі з втратою робочих місць. Водночас саме національне виробництво надзвичайно залежить від імпоротної продукції проміжного споживання. Зокрема, ступінь використання імпорту у проміжному споживанні легкої промисловості загалом становить 48%, тоді як у її внутрішньому обігу – 93%. Отже, необхідним є розвиток сировинно-матеріальної бази для задоволення виробничих потреб легкої промисловості.

Висновки та рекомендації. Встановлено надмірну залежність української економіки від імпорту товарів (інвестиційного призначення, проміжного та кінцевого споживання) та технологій, превалювання сировинного експорту, наслідком чого є нестача робочих місць, масова трудова еміграція, які перетворюють українську економіку на периферію світового господарства. Виходячи з цього, доведено необхідність реалізації системи заходів державної політики щодо підвищення рівня самозабезпечення економіки продукцією власного виробництва як необхідної передумови для оздоровлення національного господарства загалом і промисловості зокрема.

Результати дослідження дозволяють сформулювати загальні підходи до визначення видів промислової діяльності, здатних бути флагманами ефективної виробничої спеціалізації, розвиток яких сприятиме зниженню виробничої залежності від імпорту. Зокрема, критерієм визначення має виступати рівень міжгалузевих зв'язків або міжгалузевого споживання продукції відповідного виду діяльності. Доцільно обирати ті види діяльності, рівень міжгалузевого споживання продукції яких є високим, а отже, розбудова яких забезпечить значні мультиплікаційні ефекти в економіці. Така роль підходить передусім машинобудуванню (як учаснику виробничих зв'язків з усіма галузями господарства) та хімічній промисловості (продукція якої є сировиною для металургії, машинобудування, будівництва, АПК, фармацевтичної та легкої промисловості). Відповідно, пріоритетним завданням державної промислової політики є сприяння розвитку визначених видів діяльності.

Наступна передумова для вдалого імпортозаміщення полягає в диверсифікації експорту на основі технологічної модернізації галузей переробної промисловості та випуску конкурентоспроможної продукції, а також посиленні експортного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу.

Успішність імпортозаміщення залежить від широкого впровадження прогресивних технологій у виробничих ланцюж-

ках промислових видів діяльності. Тільки це дозволить випускати конкурентоспроможну продукцію і спонукатиме споживачів віддавати перевагу продукції національного виробника, а гасло «купуй українське» набуде практичного втілення у споживчій поведінці. Інвестиційні ресурси для модернізації мають формуватися за рахунок перерозподілу частини доходів від традиційного експорту, а також залучення прямих іноземних інвестицій.

Необхідне також створення інноваційних промислових кластерів мережевого типу, у яких виробничі компанії та дослідницькі організації об'єднані в науково-виробничому процесі. Інноваційна інфраструктура стає при цьому центральним елементом, що пов'язує спільними інвестиційними проектами низку підприємств, які, впроваджуючи технологічні розробки, освоюють виробництво якісно нових видів продукції, конкурентоспроможних на внутрішньому та зовнішньому ринку.

Оскільки сировинна складова виступає вагомим чинником, що впливає на конкурентоспроможність продукції переробних галузей, розвиток видобутку з українських родовищ також підпорядковується меті переходу до ефективної виробничої спеціалізації. Заходи, які допоможуть постачати сировину за прийнятними цінами, передбачають створення вертикально та горизонтально інтегрованих структур (холдингів, кластерів, галузевих індустріальних парків), які здійснюватимуть комплексну переробку покладів викопної сировини, а також сировини тваринного і рослинного походження (вирощуваної для потреб промисловості технічних культур: олійних, волокнистих або прядильних, енергетичних тощо).

Основними напрямками державної політики в розглянутій сфері мають стати:

оздоровлення інвестиційного клімату задля створення макроекономічних передумов до активізації інвестиційної діяльності (Шовкун, 2019);

запровадження інвестиційних дотацій та інших стимулів для реалізації проектів

технологічної модернізації у профільних та суміжних галузях виробництва (Гіршфельд, Саліхова, 2019а), які мають бути засновані як на інноваційних розробках і досягненнях вітчизняної науки, так і на трансфері іноземних технологій;

розширення практики застосування вимог щодо локалізації виробництва, особливо у видах діяльності, що належать до категорій ефективної спеціалізації (Шовкун, 2017). При цьому доцільно орієнтуватися на структурні перетворення, диверсифікацію виробництва задля відновлення якомога ширшого переліку видів виробництв. Осередками застосування інструментів локалізації у промисловості мають стати ті галузі, які критично залежать від імпорту за проміжним споживанням, валовим нагромадженням капіталу, а також перспективні види виробництва (високотехнологічні, «зелені»);

стимулювання споживчого попиту за допомогою компенсаційних механізмів частини витрат покупців на придбання продукції національних виробників, а також часткової компенсації вартості та відсотків по кредитах (Гіршфельд, Саліхова, 2019б);

удосконалення системи державних закупівель щодо укладання довгострокових контрактів на випуск складної техніки, яка має високий ступінь локалізації;

зміна обов'язкових вимог до тендерних пропозицій державних закупівель стосовно країни походження товару та наявності виробничих потужностей в Україні;

запровадження державного замовлення на товари цивільного призначення українського виробництва для задоволення пріоритетних потреб держави та державних природних монополій;

максимальне використання інструментарію торговельного захисту внутрішнього ринку (Омельченко, 2020);

посилення митного контролю, у тому числі за дотриманням відповідності продукції, що імпортується;

удосконалення процедур антидемпінгових, компенсаційних, спеціальних заходів і розслідувань, активне їх застосування

задля захисту економічних інтересів національних виробників.

Перспективи подальших досліджень вбачаються в деталізації оцінок імпортозалежності в ланках технологічного процесу виробництва за видами продукції, виявленні прогалин у виробничих ланцюжках і визначенні можливостей заповнення їх національними виробниками.

Література

- Березинская О., Ведев А. (2015). Производственная зависимость российской промышленности от импорта и механизм стратегического импортозамещения. *Вопросы экономики*. № 1. С. 103–115.
- Волчкова Н.А., Турдыева Н.А. (2016). Микроэкономика российского импортозамещения. *Журнал Новой экономической ассоциации*. № 4 (32). С. 140–146.
- Газета "Коммерсантъ" (2019). Экономисты подсчитали потери россиян из-за продовольственных контрсанкций. *Газета "Коммерсантъ"*. 29.10.2019. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4141653> (дата звернення: 01.06.2020).
- Гіршфельд А., Саліхова О. (2019а). Любити по-німецьки. *LB.ua*. URL: https://ukr.lb.ua/economics/2019/10/29/440825_lyubiti_ponimetski.html (дата звернення: 02.06.2020).
- Гіршфельд А., Саліхова О. (2019б). Вагонні суперечки. *LB.ua*. URL: https://ukr.lb.ua/economics/2019/07/02/431000_vagonni_superechki.html (дата звернення: 02.06.2020).
- ДП «Укрпромзовнішпекспертиза» (2019). *Машинобудівна галузь в Україні: потенціал та можливості для розширення експорту на період до 2021 року*. Київ. 350 с.
- Економічна правда (2020). У "Нафтогазі" порахували, скільки РФ вквала українського газу після анексії Криму. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/26/657511/> (дата звернення: 30.05.2020).

- Загашвили В.С. (2016). Зарубежный опыт импортозамещения и возможные выводы для России. *Вопросы экономики*. № 8. С. 137-148. doi: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2016-8-137-148>
- Крамар О. (2019). Не в мінорі. *Український тиждень*. 6 лютого 2019. URL: <https://m.tyzhden.ua/publication/226048> (дата звернення: 01.06.2020).
- Лір В.Е. (2018). Імперативи та детермінанти енергетичної політики сталого розвитку: монографія / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 488 с.
- Олейда З. (2020). Хто переміг у вагонних спорах? *Дзеркало тижня. Україна*. 31 березня 2020. URL: https://dt.ua/promyshliennost/hto-peremig-u-vagonnih-sporah-343176_.html (дата звернення: 01.06.2020).
- Омельченко О. (2020). Справа бізнесу – захист внутрішнього ринку від імпорту. *Юридична газета*. № 11 (665). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/sprava-biznesu--zahist-vnutrishnogo-rinku-vid-importu.html> (дата звернення: 03.06.2020).
- Осташко Т.О., Олефір В.К. (2019). Перспективи вільної торгівлі з Китаєм: розвиток вітчизняного експорту і ризики імпортозалежності. *Економіка і прогнозування*. № 1. С. 128-155. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2019.01.128>
- Райнерт Е. (2016). Як багаті країни забагатіли... і чому бідні країни лишаються бідними. Київ: Темпора. 452 с.
- Романенко В.А. (2013). Розвиток машинобудування в Україні: системний підхід. *Економіка України*. № 10 (623). С. 56-66.
- Фалько Я. (2019). Хімпром України: в зоні турбулентності, або хто у нас «відповідальний» за продовольчу безпеку держави? *Голос України*. 22 лютого 2019. URL: <http://www.golos.com.ua/article/314057> (дата звернення: 04.06.2020).
- Цухло С.В. (2019). Проблемы импортозависимости российской промышленности и импортозамещения в 2014-2018 гг. *Neftegaz.RU*. № 4. URL: <https://magazine.neftegaz.ru/articles/rynok/386953-problemy-importozavisimosti-rossiyskoy-promyshlennosti-i-importoza-meshcheniya-v-2014-2018-gg/> (дата звернення: 03.06.2020).
- Шаповалов А. (2019). Гордые платят всем. *Газета "Коммерсантъ"*. 29.10.2019. № 198. С. 2. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4141418> (дата звернення: 04.06.2020).
- Шовкун І.А. (2017). Локалізація виробництва – світова практика та висновки для України. *Економіка і прогнозування*. № 2. С. 31-56. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2017.02.031>
- Шовкун І.А. (2019). Інвестиційний клімат як чинник промислового розвитку в Україні. *Економіка і прогнозування*. № 4. С. 70-103. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2019.04.070>
- Aregbeshola R.A. (2017). Import substitution industrialisation and economic growth – Evidence from the group of BRICS countries. *Future Business Journal*. No. 3. P. 138-158. doi: [10.1016/j.fbj.2017.06.001](https://doi.org/10.1016/j.fbj.2017.06.001)
- Bataa E., Osborn D.R., Sensier M. (2018). China's increasing global influence: Changes in international growth linkages. *Economic modelling*. Vol. 74(C). P. 194-206. doi: [10.1016/j.econmod.2018.05.014](https://doi.org/10.1016/j.econmod.2018.05.014)
- Bodomo A. (2019). Africa-China-Europe relations: Conditions and conditionalities. *Journal of International Studies*. No. 12(4). P. 115-129. doi: [10.14254/2071-8330.2019/12-4/8](https://doi.org/10.14254/2071-8330.2019/12-4/8)
- Borojo D., Jiang Y. (2016). The Impact of Africa-China Trade Openness on Technology Transfer and Economic Growth for Africa: A Dynamic Panel Data Approach. *Annals of Economics and Finance*. Vol. 17(2). P. 403-431.
- Bouët A., Laborde D. (2018). US trade wars in the twenty-first century with emerging countries: Make America and its partners lose again. *The World Economy*. Vol. 41. No. 9. P. 2276-2319. doi: [10.1111/twec.12719](https://doi.org/10.1111/twec.12719)

- Cantore N., Clara M., Lavopa A., Soare C. (2017). Manufacturing as an engine of growth: Which is the best fuel? *Structural Change and Economic Dynamics*. Vol. 42. P. 56-66. doi: <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2017.04.004>
- Congress.gov (2009). Buy American Improvement Act of 2009. URL: <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/senate-bill/2890/titles> (дата звернення: 01.06.2020).
- Diawara B., Hanson K. (2019). What Does the Evidence Say about Contemporary China-Africa Relations? In: *Innovating South-South Cooperation: Policies, Challenges and Prospects*. University of Ottawa Press. doi: 10.2307/j.ctvnp0kv2.14
- European Commission (2020, March). A European Industrial Strategy. A new Industrial Strategy for a globally competitive, green and digital Europe. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_425 (дата звернення: 04.06.2020).
- Foray D., Morgan K., Radosevic S. (2018). The role of smart specialization in the EU research and innovation policy landscape. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/brochures/2018/the-role-of-smart-specialisation-in-the-eu-research-innovation-policy-landscape (дата звернення: 01.06.2020).
- Foster K. (2016). A Prediction of US Knit Apparel Demand: Making the Case for Reshoring Manufacturing Investment in New Technology. *JTATM*. Vol. 10. Iss. 2. URL: <https://ojs.cnr.ncsu.edu/index.php/JTATM/article/viewFile/9834/4916> (дата звернення: 01.06.2020).
- Fukuyama F. (2016, Jan). Exporting the Chinese Model. *Project Syndicate*. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-one-belt-one-road-strategy-byfrancis-fukuyama-2016-01#PGF36SQ2Lci55eMT.99> (дата звернення: 01.06.2020).
- Fung K. (2017). How Economic Dependency Was Created Through the WTO: A Case Study of South Korea. *Journal of Developing Societies*. Vol. 33. P. 469-487. doi: 10.1177/0169796X17738586
- Ghosh B. (2001). *Dependency Theory Revisited*. London: Routledge. 190 p. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315187389>
- Gianelle, C., Kyriakou D., Cohen C., Przeor M. (2016). Implementing Smart Specialisation: A Handbook. In M. Przeor (eds). Brussels: European Commission. URL: [https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC102764/jrc102764_s3p-fromdesigntoimplementationfinal\(16-12-016\)web.pdf](https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC102764/jrc102764_s3p-fromdesigntoimplementationfinal(16-12-016)web.pdf) (дата звернення: 01.06.2020).
- Gingrich N. (2019). Trump vs. China: Facing America's Greatest Threat. Hachette UK. 352 p.
- Günlük-Senesen G., Senesen Ü. (2001). Reconsidering Import Dependency in Turkey: The Breakdown of Sectoral Demands with Respect to Suppliers. *Economic Systems Research*. No. 13(4). P. 417-428. doi: 10.1080/09535310120089798
- Huang Y. (2020). Comment on "The China-U.S. Trade War: Deep-Rooted Causes, Shifting Focus and Uncertain Prospects". *Asian Economic Policy Review*. No. 15. P. 73-74. doi: 10.1111/aep.12290
- Jesus F., Aashish M. (2016). Deindustrialization? A global perspective. *Economics Letters*. No. 149. P. 148-151. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.econlet.2016.10.038>
- Koomson-Abekah I., Nwaba E. Ch. (2018). Africa-China investment and growth link. *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*. Vol. 11 Iss. 2. P. 132-150. doi: <https://doi.org/10.1108/JCEFTS-11-2017-0034>
- Korteweg R. (2018, April). Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia. European Parliament's Committee on Foreign Affairs. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU\(2018\)603868_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf) (дата звернення: 01.06.2020).
- Kosatka.Media (2020). Нафтопереробка в Україні – найбільш вразлива галузь, –

- експерт. *Новини енергетики*. 02.04. 2020. URL: <https://kosatka.media/uk/category/neft/news/neftepererabotka-v-ukraine-naibolee-uyazvimaya-otrasl-ekspert> (дата звернення: 25.05.2020).
- Kwan C.H. (2020). The China–US Trade War: Deep-Rooted Causes, Shifting Focus and Uncertain Prospects. *Asian Economic Policy Review*. No. 15. P. 55-72. doi: 10.1111/aep.12284
- Luedde-Neurath R. (1986). Import controls and export-oriented development: A reassessment of the South Korean case. Routledge. New York: Routledge. 263 p. doi: <https://doi.org/10.4324/9780429035609>
- Mlambo C., Kushamba A., Simawu M.B. (2016). China-Africa Relations: What Lies Beneath? *The Chinese Economy*. Vol. 49:4. P. 257-276. doi: 10.1080/10971475.2016.1179023
- Moradlou H., Backhouse C. (2016). A review of manufacturing re-shoring in the context of customer-focused postponement strategies. Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part B: *Journal of Engineering Manufacture*. Vol. 230 (9). P. 1561-1571. doi: 10.1177/0954405415623486
- Moradlou H., Backhouse C.J., Ranganathan R. (2017). Responsiveness, the primary reason behind re-shoring manufacturing activities to the UK: an Indian industry perspective. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*. Vol. 47 (2/3). P. 222-236.
- Moradlou H., Sawhney R., Backhouse C.J., Mountney S. (2017, July). Investigation on Additive Manufacturing as an enabler for reshoring manufacturing activities. In: EurOMA Conference 2017. Edinburgh, Scotland. URL: <http://shura.shu.ac.uk/id/eprint/16265> (дата звернення: 01.06.2020).
- Moseley W.G. (2017). Dependency Theory. In International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment and Technology. doi: 10.1002/9781118786352.wbieg1086
- Müller J., Dotzauer V., Voig K.-I. (2017). Industry 4.0 and its Impact on Reshoring Decisions of German Manufacturing Enterprises. *Supply Management Research*. doi: 10.1007/978-3-658-18632-6_8
- OECD (2013). Innovation-driven growth in regions: the role of smart specialisation. URL: <https://www.oecd.org/sti/inno/smart-specialisation.htm> (дата звернення: 01.06.2020).
- Phuluwa S., Mporofu K., Ramatsetse B., Tshawe C. (2014). Role of Reconfigurable Manufacturing Systems in Minimizing Import Dependency in the South African Press Tool Enterprise. In Zaeh M. (eds) Enabling Manufacturing Competitiveness and Economic Sustainability. Springer, Cham. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-319-02054-9_17
- Radosevic S., Curaj A., Gheorghiu R. and etc. (2017). Advances in the Theory and Practice of Smart Specialization. In S. Radosevic, A. Curaj (eds). Academic Press. 394 p. doi: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-804137-6.00017-6>.
- Rogers H. V. (2011, August). The Impact of Import Dependency and Wind Generation on UK Gas Demand and Security of Supply to 2025. Oxford Institute for Energy Studies. URL: <https://www.oxfordenergy.org/publications/the-impact-of-import-dependency-and-wind-generation-on-uk-gas-demand-and-security-of-supply-to-2025-2/?v=3943d8795e03> (дата звернення: 04.06.2020).
- Senesen U., Gunluk-Senesen G. (2003). Import dependency of production in Turkey: structural change from 1970's to 1990's. Paper presented to the Tenth Annual Conference of the Economic Research Forum (ERF), 16-18 December, 2003.
- Simachev Y., Kuzyk M., Zudin N. (2016). Import Dependence and Its Substitution in the Russian Manufacturing: Business Viewpoint. *Foresight and STI Governance*. Vol. 10, No 4. P. 25-45. doi: 10.17323/1995-459X.2016.4.25.45.
- Simola H. (2016). Economic relations between Russia and China – Increasing inter-

- dependency? BOFIT Policy Brief. No. 6. URL: <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2016/06/Heli-Simola-Russia-China-presentation.pdf> (дата звернення: 04.06.2020).
- Stone S. (2010). Gas & Geopolitics: The Foreign Policy Implications of Energy Import Dependency. Center for International Security and Cooperation. May 14. URL: https://cisac.fsi.stanford.edu/publications/gas_geopolitics_the_foreign_policy_implications_of_energy_import_dependency (дата звернення: 01.06.2020).
- Štreimikienė D., Strielkowski W., Bilan Y., Mikalauskas I. (2016). Energy dependency and sustainable regional development in the Baltic States – a review. *Geographica Pannonica*. Vol. 20, Iss. 2. P. 79-87. doi: 10.18421/GP20.02-04
- The World Bank (2020, Mar.). Exports of goods and services (current US\$). World Development Indicators. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/ne.exp.gnfs.cd> (дата звернення: 03.06.2020).
- The World Trade Organization (2020, Mar.). Trade in value-added and global value chains: statistical profiles. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statistics/miwi_e/countryprofiles_e.htm
- Titiloye A. O., Bankole A., Adewuyi A. (2009). China–Africa Trade Relations: Insights from AERC Scoping Studies. *The European Journal of Development Research*. No. 21. P. 485-505. doi: <https://doi.org/10.1057/ejdr.2009.28>
- Tsugami T. (2020). Comment on “The China – U.S. Trade War: Deep-Rooted Causes, Shifting Focus, and Uncertain Prospects”. *Asian Economic Policy Review*. No. 15. P. 75-76. doi: 10.1111/aep.12291
- Veugelers R. (Ed.). (2017). Remaking Europe: the new manufacturing as an engine for growth. Bruegel blueprint series. Vol. XXVI. Bruegel. URL: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2017/09/Remaking_Europe_blueprint.pdf (дата звернення: 01.06.2020).
- Wailerssak N., Siengthai S. (2017). Business Networks in Thailand: Import Substitution, Export Oriented, and Expansion in AEC. In: Business Networks in East Asian Capitalisms. Eds.: J. Nolan, C. Rowley, M. Warner. *Elsevier*. P. 211-233. doi: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-100639-9.00010-4>
- Zhai W., Sun S., Zhang G. (2016). Reshoring of American manufacturing companies from China. *Operations Management Research*. Vol. 9. P. 62-74. doi: <https://doi.org/10.1007/s12063-016-0114-z>
- Zhironkin S., Gasanov M., Barysheva G., Kolutov K., Zhironkina O. (2017). The innovative development of machine building as a driver of import substitution. The 1st Scientific Practical Conference “International Innovative Mining Symposium”. Vol. 15. doi: 10.1051/e3sconf/20171503012
- Zobov A.M., Degtereva E.A., Chernova V.Yu., Starostin V.S. (2017). Comparative Analysis of the Best Practices in the Economic Policy of Import Substitution. *European Research Studies Journal*. Vol. XX, Iss. 2A. P. 507-520.

References

- Berezinskaya, O., & Vedev, A. (2015). Dependency of the Russian industry on imports and the strategy of import substitution industrialization. *Voprosy Ekonomiki*, 1, pp. 103-115. doi: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2015-1-103-115> [in Russian].
- Volchkova, N.A., & Turdyeva, N.A. (2016). Microeconomics of Russian Import Substitution. *Journal of the New Economic Association*, 4 (32), pp. 140-146 [in Russian].
- Gazeta "Kommersant" (2019, October 29). Economists calculated the losses of Russians due to food countersanctions. *Gazeta "Kommersant"*. Retrieved from <https://www.kommersant.ru/doc/4141653> [in Russian].
- Hirschfeld, A., Salikhova, O. (2019a). German Love. *LB.ua*. Retrieved from https://en.lb.ua/economics/2019/10/29/440825_lyubiti_ponimetski.html. [in Ukrainian].

- Hirshfeld, A., Salikhova, O. (2019b). Wagon disputes. *LB.ua*. Retrieved from https://en.lb.ua/economics/2019/07/02/431000_vagonni_superechki.html [in Ukrainian].
- SE "Ukrpromzovnishekspertiza" (2019). Mechanical engineering industry in Ukraine: potential and opportunities for expanding exports by 2021. Kyiv [in Ukrainian].
- Economic truth (2020, February 26). Naftogaz estimates how much Russia has stolen Ukrainian gas after the annexation of Crimea. *Ekonomichna pravda*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2020/02/26/657511/> [in Ukrainian].
- Zagashvili, V. (2016). Foreign experience of import substitution and possible conclusions for Russia. *Voprosy Ekonomiki*. Vol. 8. pp. 137-148. doi: <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2016-8-137-148> [in Russian].
- Kramar, O. (2019, February 6). Not in the minor. *Ukrayinsky tyzhden*. Retrieved from <https://m.tyzhden.ua/publication/226048> [in Ukrainian].
- Lir, V.E. (2018). Imperatives and Determinants of Sustainable Energy Policy. Kyiv: NAS of Ukraine, State Institution «Institute for economics and forecasting [in Ukrainian].
- Oleida, Z. (2020, March 31) Who won the wagon disputes? *Dzerkalo tyzhnya. Ukrayina*. Retrieved from https://dt.ua/promyshliennost/hto-peremig-u-vagonnih-sporah-343176_.html [in Ukrainian].
- Omelchenko, O. (2020). The business case is to protect the domestic market from import. *Yurydychna hazeta*, 11 (665). Retrieved from <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diya-lnist/sprava-biznesu--zahist-vnutri-shnogorinku-vid-importu.html> [in Ukrainian].
- Ostashko, T., & Olefir, V. (2019). Prospects of free trade with China: development of domestic export and risks of import dependence. *Ekonomika i prohozuvannya*, 1, pp. 128-155. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2019.01.128> [in Ukrainian].
- Reinert, Erik (2016). How Rich Countries Got Rich ... and Why Poor Countries Stay Poor. Kyiv: Tempora [in Ukrainian].
- Romanenko, V.A. (2013). Development of Ukraine's mechanical engineering: a system approach. *Ekonomika Ukrayiny*, 10 (623), pp. 56-66 [in Ukrainian].
- Falko, Y. (2019, February 22). Khimprom of Ukraine: in the zone of turbulence, or Who is our "responsible" for food security of the state? *Holos Ukrayiny*. Retrieved from <http://www.golos.com.ua/article/314057> [in Ukrainian].
- Tsukhlo, S.V. (2019). Problems of import dependence of Russian industry and import substitution in 2014-2018. *Neftegaz.RU*, 4. Retrieved from <https://magazine.neftgaz.ru/articles/rynok/386953-problemy-importozavisimosti-rossiyskoy-promyshlenosti-i-importozameshcheniya-v-2014-2018-gg/> [in Russian].
- Shapovalov, A. (2019, October 29). Proud pay everyone. *Gazeta "Kommersant"*, 198. pp. 2. Retrieved from <https://www.kommersant.ru/doc/4141418> [in Russian].
- Shovkun, I. (2019). Investment climate as a factor of industrial development in Ukraine. *Ekonomika i prohozuvannya*, 4, pp. 70-103. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2019.04.070> [in Ukrainian].
- Shovkun, I. (2017). Localization of production – a world practice and conclusions for Ukraine. *Ekonomika i prohozuvannya*, 2, pp. 31-56. doi: <https://doi.org/10.15407/eip2017.02.031> [in Ukrainian].
- Aregbeshola, Rafiu Adewale (2017). Import substitution industrialisation and economic growth – Evidence from the group of BRICS countries. *Future Business Journal*, 3, pp. 138-158. doi: 10.1016/j.fbj.2017.06.001
- Bataa, E., Osborn, D.R., & Sensier, M. (2018). China's increasing global influence: Changes in international growth linkages. *Economic modelling*, 74(C), pp. 194-206. doi: 10.1016/j.econmod.2018.05.014
- Bodomo, A. (2019). Africa-China-Europe relations: Conditions and conditionalities. *Journal of International Studies*, 12(4), pp. 115-129. doi: 10.14254/2071-8330.2019/12-4/8
- Borojo, Dinkneh, & Jiang, Yushi (2016, November). The Impact of Africa-China

- Trade Openness on Technology Transfer and Economic Growth for Africa: A Dynamic Panel Data Approach. *Annals of Economics and Finance*, 17(2), pp. 403-431.
- Bouët, A., & Laborde, D. (2018). US trade wars in the twenty-first century with emerging countries: Make America and its partners lose again. *The World Economy*, 41 (9), pp. 2276-2319. doi: 10.1111/twec.12719
- Cantore, N., Clara, M., Lavopa, A., & Soare C. (2017). Manufacturing as an engine of growth: Which is the best fuel? *Structural Change and Economic Dynamics*, 42, pp. 56-66. doi: <https://doi.org/10.1016/j.strueco.2017.04.004>
- Congress.gov (2009). Buy American Improvement Act of 2009. *Congress.gov*. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/senate-bill/2890/titles>
- Diawara, Barassou, & Hanson, Kobena. (2019). What Does the Evidence Say about Contemporary China-Africa Relations? doi: 10.2307/j.ctvnp0kv2.14
- European Commission (2020, March). A European Industrial Strategy. A new Industrial Strategy for a globally competitive, green and digital Europe. *European Commission*. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/fs_20_425
- Foray, D., Morgan, K., & Radosevic, S. (2018). The role of smart specialization in the EU research and innovation policy landscape. *European Commission*. Retrieved from <http://ec.europa.eu/>
- Foster, K. (2016). A Prediction of US Knit Apparel Demand: Making the Case for Reshoring Manufacturing Investment in New Technology. *JTATM*, 10(2), pp. 1-10.
- Fukuyama, F. (2016, January 12). Exporting the Chinese Model. *Project Syndicate*. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-one-belt-one-road-strategy-byfrancis-fukuyama-2016-01#PGF36SQ2Lci55eMT.99>
- Fung, K. (2017). How Economic Dependency Was Created Through the WTO: A Case Study of South Korea. *Journal of Developing Societies*, 33, pp. 469-487. doi: 10.1177/0169796X17738586
- Ghosh, B. (2001). *Dependency Theory Revisited*. London: Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9781315187389>
- Gianelle, C., Kyriakou, D., Cohen, C. & Przeworski, M. (Eds). (2016). *Implementing Smart Specialisation: A Handbook*. Brussels: European Commission. Retrieved from [https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC102764/jrc102764_s3p-fromdesigntoimplementationfinal\(16-12-016\)web.pdf](https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC102764/jrc102764_s3p-fromdesigntoimplementationfinal(16-12-016)web.pdf)
- Gingrich, N. (2019). *Trump vs. China: Facing America's Greatest Threat*. Hachette UK.
- Günlük-Senesen, G., & Senesen, Ü. (2001). Reconsidering Import Dependency in Turkey: The Breakdown of Sectoral Demands with Respect to Suppliers. *Economic Systems Research*, 13(4). pp. 417-428. doi: 10.1080/09535310120089798
- Huang, Y. (2020), Comment on “The China-U.S. Trade War: Deep-Rooted Causes, Shifting Focus and Uncertain Prospects”. *Asian Economic Policy Review*, 15, pp. 73-74. doi:10.1111/aepr.12290
- Jesus, Felipe, & Aashish, Mehta (2016). De-industrialization? A global perspective. *Economics Letters*, 2016, № 149, pp. 148-151. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.econlet.2016.10.038>
- Koomson-Abekah, I., & Nwaba, E. Ch., (2018). Africa-China investment and growth link. *Journal of Chinese Economic and Foreign Trade Studies*, 11(2), pp. 132-150. doi: <https://doi.org/10.1108/JCEFTS-11-2017-0034>
- Korteweg, R. (2018, April). Energy as a tool of foreign policy of authoritarian states, in particular Russia. *European Parliament's Committee on Foreign Affairs*. Retrieved from [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU\(2018\)603868_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/603868/EXPO_STU(2018)603868_EN.pdf)
- Kosatka, Media (2020, April 2). Oil refining in Ukraine is the most vulnerable sector, the expert said. *Novyny enerhetyky*. Retrieved from <https://kosatka.media/en/category/neft/news/neftepererabotka-v->

- ukraine-naibolee-uyazvimaya-otrasl-ekspert [in Ukrainian].
- Kwan, C.H. (2020). The China–US Trade War: Deep-Rooted Causes, Shifting Focus and Uncertain Prospects. *Asian Economic Policy Review*, 15, pp. 55-72. doi: 10.1111/aepr.12284
- Luedde-Neurath, R. (1986). Import controls and export-oriented development: A reassessment of the South Korean case. Routledge. doi: <https://doi.org/10.4324/9780429035609>
- Mlambo, Courage, Kushamba, Audrey, & Simawu, More Blessing (2016) China-Africa Relations: What Lies Beneath?, *The Chinese Economy*, 49:4, pp. 257-276. doi: 10.1080/10971475.2016.1179023
- Moradlou, H., & Backhouse, C. (2016). A review of manufacturing re-shoring in the context of customer-focused postponement strategies. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers. Part B: Journal of Engineering Manufacture*, 230(9), pp. 1561-1571. doi: 10.1177/0954405415623486
- Moradlou, H., Backhouse, C.J., & Ranganathan, R. (2017). Responsiveness, the primary reason behind re-shoring manufacturing activities to the UK: an Indian industry perspective. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 47 (2/3), pp. 222-236.
- Moradlou, H., Sawhney, R., Backhouse, C.J., & Mountney, S. (2017, July). Investigation on Additive Manufacturing as an enabler for reshoring manufacturing activities. *EuroMA Conference*. Edinburgh, Scotland. Retrieved from: <http://shura.shu.ac.uk/id/eprint/16265>
- Moseley, W.G. (2017). Dependency Theory. In *International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment and Technology*. doi: 10.1002/9781118786352.wbieg1086
- Müller, Julian, Dotzauer, Verena, & Voig, Kai-Ingo (2017). Industry 4.0 and its Impact on Reshoring Decisions of German Manufacturing Enterprises. *Supply Management Research*. doi 10.1007/978-3-658-18632-6_8
- OECD (2013). Innovation-driven growth in regions: the role of smart specialisation. Retrieved from <https://www.oecd.org/sti/inno/smartspecialisation.htm>
- Radosevic, Slavo, Curaj, Adrian, Gheorghiu, Radu, Andreescu, Liviu, Wade, Imogen, & eds. (2017). *Advances in the Theory and Practice of Smart Specialization*.
- Rogers, H. V (2011). The Impact of Import Dependency and Wind Generation on UK Gas Demand and Security of Supply to 2025. NG 54. *Oxford Institute for Energy Studies*.
- Senesen, U., & Gunluk-Senesen, G. (2003, December). Import dependency of production in Turkey: structural change from 1970's to 1990's. Tenth Annual Conference of the Economic Research Forum (ERF), pp. 16-18.
- Simachev, Y., Kuzyk, M., & Zudin, N. (2016). Import Dependence and Import Substitution in Russian Manufacturing: A Business Viewpoint. *Foresight and sti governance*, 10(4), pp. 25-45. doi: 10.17323/1995-459x.2016.4.25.45
- Simola, H. (2016). Economic relations between Russia and China – Increasing interdependency? *BOFIT Policy Brief*, 6. Retrieved from <https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2016/06/Heli-Simola-Russia-China-presentation.pdf>
- Stone, S. (2010, May 14). Gas & Geopolitics: The Foreign Policy Implications of Energy Import Dependency. *Center for International Security and Cooperation*. Retrieved from https://cisac.fsi.stanford.edu/publications/gas_geopolitics_the_foreign_policy_implications_of_energy_import_dependency
- Štreimikienė, D., Strielkowski, W., Bilan, Y., & Mikalauskas, I. (2016). Energy dependency and sustainable regional development in the Baltic States – a review. *Geographica Pannonica*, 20(2), pp. 79-87. doi: 10.18421/GP20.02-04
- Titiloye Ademola O., Bankole A., Adewuyi A. (2009). China–Africa Trade Relations: Insights from AERC Scoping Studies. *The European Journal of Development Research*

- arch, 21, pp. 485-505. doi: <https://doi.org/10.1057/ejdr.2009.28>
- Tsugami, T. (2020), Comment on “The China – U.S. Trade War: Deep-Rooted Causes, Shifting Focus, and Uncertain Prospects”. *Asian Economic Policy Review*, 15, pp. 75-76. doi:10.1111/aepr.12291
- Phuluwa, Simon, Mpofu, Khumbulani, Ramatsetse, Boitumelo, & Tshawe, Chris (2013). Role of Reconfigurable Manufacturing Systems in Minimizing Import Dependency in the South African Press Tool Enterprise. M.F. Zaeh (ed.), 5th International Conference on Changeable, Agile, Reconfigurable and Virtual Production (CARV 2013), Munich, Germany. doi: 10.1007/978-3-319-02054-9_17
- Fung, K. (2017). How Economic Dependency Was Created Through the WTO: A Case Study of South Korea. *Journal of Developing Societies*, 33. pp. 469-487. doi: 10.1177/0169796X17738586
- Veugelers, R. (Ed.). (2017, September 26). Remaking Europe: the new manufacturing as an engine for growth. Bruegel Blueprint Series. Retrieved from: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2017/09/Remaking_Europe_blueprint.pdf
- Wailersak, N., & Siengthai, S. (2017). Chapter 10 – Business Networks in Thailand: Import Substitution, Export Oriented, and Expansion in AEC. In J. Nolan, C. Rowley, M. Warner (Eds.). *Business Networks in East Asian Capitalisms* (pp. 211-233). doi: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-100639-9.00010-4>.
- World Bank (2020, March). Exports of goods and services (current US\$). World Development Indicators. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/ne.exp.gnfs.cd>
- World Trade Organization (2020, March). Trade in value-added and global value chains: statistical profiles. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/status_e/miwi_e/countryprofiles_e.htm
- Zhai, Weifeng, Sun, Shiling, & Zhang, Guangxing (2016). Reshoring of American manufacturing companies from China. *Operations Management Research*, 9, pp. 62-74. doi: <https://doi.org/10.1007/s12063-016-0114-z>
- Zhironkin, S., Gasanov, M., Barysheva, G., Kolotov, K., & Zhironkina, O. (2017). The innovative development of machine building as a driver of import substitution. *E3S Web of Conferences*, 15, 03012 (2017). doi: 10.1051/e3sconf/20171503012
- Zobov, A.M., Degtereva, E.A., Chernova, V.Yu., & Starostin, V. S. (2017). Comparative Analysis of the Best Practices in the Economic Policy of Import Substitution. *European Research Studies Journal*, XX (2A), pp. 507-520.

Инна Анатольевна Шовкун,

канд. экон. наук, старший научный сотрудник

ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

ул. Панааса Мирного, 26, г. Киев, Украина, 01011

E-mail: econvvv9@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2873-0761>

ЗАВИСИМОСТЬ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ ОТ ПРОМЫШЛЕННОГО ИМПОРТА И ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭФФЕКТИВНОЙ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ

Актуальность темы исследования обусловлена углублением деиндустриализации украинской экономики и ее импортозависимости. Ключевым признаком высокой импортозависимости служит большой дефицит баланса внешней торговли товарами, который существует уже длительное время.

В статье рассматриваются теоретические основы исследования импортозависимости экономики, представлен обзор современных реалий политики импортозамещения, применяемой в разных странах.

Основным источником информации для исследования являются статистические данные таблиц «затраты-выпуск». Уровень зависимости украинской экономики от импорта промышленных товаров оценен по направлениям его использования – в промежуточном и конечном потреблении, валовом накоплении основного капитала. Расчеты показали, что значительную часть функций по обслуживанию потребительского и инвестиционного рынка выполняют иностранные производители, тогда как обрабатывающий сектор страны в основном занят производством промежуточной продукции, которая остается еще и основой его экспорта (металлы, сырьевые минеральные продукты, древесина и изделия из нее, неорганическая химия).

В результате анализа уровня зависимости от импорта различных видов производства перерабатывающей промышленности установлено, что на внутреннем рынке товаров промежуточного потребления с недавних пор закрепилось абсолютное преимущество импорта, особенно продукции химической отрасли, машиностроения, легкой промышленности.

Обосновано, что приоритетными видами деятельности (в контексте эффективной производственной специализации) выступают те, которые имеют высокий уровень межотраслевых производственных связей. Такая роль подходит прежде всего машиностроению и химической промышленности. Другой предпосылкой удачного импортозамещения служит диверсификация экспорта на основе модернизации производства в отраслях перерабатывающей промышленности. Также необходимо создание инновационных промышленных кластеров сетевого типа, в которых производственные компании и исследовательские организации объединены в совместном научно-производственном процессе. Развитие сырьевой базы и добычи полезных ископаемых из украинских месторождений также будет способствовать самообеспечению экономики и переходу к эффективной производственной специализации.

Ключевые слова: потребление импорта, таблицы «затраты-выпуск», товарная структура внешней торговли, перерабатывающая промышленность, политика импортозамещения, эффективная специализация.

JEL: C67, D57, O24, O25

Inna A. Shovkun,

PhD in Economics, Leading Researcher

State Organization «Institute of the Economy and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine»

26, Panas Myrnyi Str., Kyiv, Ukraine, 01011

E-mail: econvvv9@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2873-0761>

DEPENDENCE OF UKRAINIAN ECONOMY ON INDUSTRIAL IMPORT AND PREREQUISITES OF FORMING EFFECTIVE INDUSTRIAL SPECIALIZATION

The relevance of the research theme is conditioned by deepening of the Ukrainian economy deindustrialization and its import dependence. The key feature of high import dependence is the huge deficit in the balance of foreign merchandise trade, which has already existed for a long time.

The article surveys the theoretical foundations of the study of economy import dependence. It also represents an overview of the current realities of import substitution policies applied in different countries.

The main source of information for the study was the statistical data of the input-output tables. The level of dependence of the Ukrainian economy on import of industrial goods was estimated by the directions of its use – in intermediate and final consumption, gross accumulation of

fixed capital. Calculations showed that a significant part of the functions in servicing of the consumer and investment market is performed by foreign manufacturers, whereas the country's manufacturing sector is mainly engaged in the production of intermediate products, which also remains the basis of its export (metals, raw mineral products, inorganic chemistry, wood and wood products).

An analysis of the level of dependence of various types of manufacturing in the processing industry on import showed that since recently the overwhelming advantage of import, especially products of the chemical industry, mechanical engineering, and light industry, has consolidated in the domestic market of intermediate goods.

As the result of the research there been made conclusion that priority activities (in the context of effective production specialization) are those that have a high level of intersectoral production relations. This role is primarily suitable for mechanical engineering and chemical industry. Another prerequisite for successful import substitution is the diversification of export based on the modernization of production in the processing industries. It is also required to create innovative industrial clusters of the network type where production companies and research organizations are combined in a joint scientific and production process. The development of the raw material base and mining from Ukrainian deposits will also favor self-sufficiency of economy and transition to efficient production specialization.

Keywords: import consumption, input-output tables, commodity structure of foreign trade, manufacturing, import substitution policy, effective specialization.

JEL: C67, D57, O24, O25

Формат цитування:

Шовкун І. А. (2020). Залежність української економіки від промислового імпорту та передумови формування ефективної виробничої спеціалізації. *Економіка промисловості*. № 3 (91). С. 5-28. doi: <http://doi.org/10.15407/econindustry2020.03.005>

Shovkun, I. (2020). Dependence of Ukrainian economy on industrial import and prerequisites of forming effective industrial specialization. *Econ. promisl.*, 3 (91), pp. 5-28. doi: <http://doi.org/10.15407/econindustry2020.03.005>

Надійшла до редакції 06.06.2020 р.